

den als halmen met een zeis. Cuba, grootste onder de eilanden, waar zijt Gij gebleven? en Gij, Haiti? en Bahama's? Gij, die vroeger ieder met een half miljoen mensen bevolkt werd, hebt op sommige plaatsen er amper 15 ter voortplanting bewaard. Gij, kust van Peru, kust van Mexico, vertoon U nog even aan onze ogen. Ach, wat een wonderlijke en deerniswekkende aanblik! Dit onmetelijke gebied, dit waarlijk nieuwe werelddeel, blijkt leeg en verwoest alsof het door een hemels vuur is platgebrand. Deze dingen gaan iedere voorstelling en beschrijving te boven, Lipsius, en ik zie dat daarmee vergeleken onze toestand niets anders is dan wat kaf en korennot, zoals Plautus¹³⁰ zei. Nu laat ik de praktijk van de slavernij nog buiten beschouwing, die in de oorlogen van vroeger het allerergste was. Vrijgeboren mensen, edelen, kinderen, vrouwen werden allen zonder uitzondering door de overwinnaar meegevoerd in vermoedelijk levenslange slavernij; zeker in een slavernij die, Godzijdank, onder de christenen in de verste verte niet bestaan heeft en nog steeds niet bestaat. Turken kennen haar wel, en dat maakt juist de Turkse overheersing zo gehaat en gevreesd.

Hoofdstuk 23

Beroemde voorbeelden van pest en hongersnood uit het verleden, en de omvang van de oorlogsschattingen en plunderingen van vroeger

Maar jij gaat door met klagen en betreft er ook de pest en de hongersnood bij, de schattingen en plunderingen. Moeten wij ze stuk voor stuk vergelijken? maar wel kort dan. Zeg mij eens hoeveel duizend man in geheel België de laatste vijf, zes jaar aan de pest gestorven zijn. Ik denk 50.000 of hooguit 100.000. Maar in Judea heeft ten tijde van koning David één pestepidemie binnen één dag 70.000 levens geëist. Onder het keizerschap van Gallus en Volusianus heeft de pest, in Ethiopië uitgebroken, zich over alle Romeinse provincies verspreid en vijftien jaar aan één stuk op ongelofelijke wijze gewoed. Het is in tijdsduur en verbreiding de grootste epidemie die mij uit de literatuur bekend is. Nog erger heeft die beruchte pest gewoed, die onder keizer Justinianus Byzantium en omgeving geteisterd heeft: de ziekte sloeg zo hevig om zich heen dat er dagelijks 5000, soms ook 10.000 slachtoffers vielen. Ik zou dit nauwelijks durven bewe-

ren en geloven, als de getuigen uit die tijd zelf niet zeer betrouwbaar waren¹³¹. Verbaas je evenmin over de pest in Afrika, die na de verwoesting van Carthago uitgebroken is en alleen al in Numidië 800.000 mensen, aan de kust 200.000 en bij Utica 30.000 soldaten het leven heeft gekost, die als kustgarnizoen aldaar gestationeerd waren. Ook heeft onder de regering van Michaël Duca de pest in Griekenland zo zeer gewoed, 'dat de levenden de doden niet meer konden begraven' (aldus Zonaras¹³²). Ten slotte heeft in de tijd van Petrarca, zoals hij zelf meedeelt¹³³, zo'n heftige epidemie zich in Italië verspreid, dat amper één procent van de bevolking het leven redde.

Maar nu de hongersnood, die wij en onze tijd naar antieke maatstaven volstrekt niet gekend hebben. Onder keizer Honorius was het graan te Rome zo duur en schaars geworden, dat mensen elkaar bedreigden en in het circus openlijk de kreet gehoord werd: zet een prijs op mensenvlees¹³⁴. Toen de Goten in de tijd van Justinianus Italië verwoestten, heerste er wederom in het gehele land zo'n hevige hongersnood, dat alleen al in Picenum 50.000 mensen omkwamen en dat overal niet alleen mensenvlees maar ook menselijke uitwerpselen als voedsel dienden. Twee vrouwen (het is afschuwelijk om te vertellen) hebben zeventien man's nachts verraderlijk gedood en opgegeten: zelf zijn ze door de achttiende, die het gemerkt had, omgebracht. Ik spreek maar niet van de hongersnood in de heilige stad en van andere, overbekende voorbeelden.

Als ik ook nog iets over de oorlogsschattingen moet zeggen, ik geef toe dat de huidige belastingdruk, op zichzelf beschouwd, zwaar is, maar niet als je die met vroeger vergelijkt. Binnen het Romeinse rijk betaalden de meeste provincies aan schatting 20 procent van de opbrengst van weiland en 10 procent van de opbrengst van bouwland. Antonius en Caesar zijn zover gegaan dat zij de belasting van negen en tien jaar in één jaar gevorderd hebben. Toen na de dood van Caesar de strijd voor de vrijheid aanving, moest iedere burger 4 procent van al zijn bezittingen inleveren en – meer nog – iedere senator moest zes as betalen voor iedere dakpan op zijn huis. Een enorme bijdrage, die wij niet kunnen geloven en evenmin betalen. Octavianus heeft, denk ik, rekening met zijn naam gehouden, want hij eiste en ontving van vrijgelatenen een achtste van al hun bezit. Ik sla maar over wat de driemannen en andere heersers voor elkaar gekregen hebben: anders zou ik door mijn verhaal de onze nog op ideeën brengen. Eén voorbeeld kan voor alle vorderingen en plunderingen volstaan: de kolonies, het beste middel om het rijk